

هفدهمین المپیاد علمی دانشجویان علوم پزشکی سراسر کشور

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

شیوه نامه آزمون حیطه اخلاق پزشکی

۱۴۰۴

مقدمه

اخلاق زیستی و به صورت اخص اخلاق پزشکی، حوزه‌ای میان رشته‌ای است که سعی دارد در سایه‌ی نظریه‌پردازی‌های بین رشته‌ای، اخلاقیات را به صورت کاربردی، در حیطه عمل حرفه‌مندان پزشکی و پژوهش‌های مرتبط وارد کرده و به سیاست‌گذاری اخلاقی در حکمرانی حوزه علوم و فناوری و سلامت عمومی از جمله وضع سیاست در ارائه خدمات سلامت کمک کند. در این راه از حوزه‌های مختلف دانشی از جمله علوم انسانی و فلسفه، علوم پزشکی، اخلاقیات الهیات، فقه، فلسفه، حقوق و جامعه‌شناسی بهره می‌برد.

اخلاق پزشکی با توجه به ماهیت بین رشته‌ای خود به زمینه‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی سلامت به صورت ویژه می‌نگرد. توسعه خیره‌کننده علوم و فناوری‌های پزشکی، جهانی شدن سلامت، فعالیت شرکت‌های بزرگ دارویی و مانند آن از یک سو و تهدیدهای روزافزون سلامت عمومی مانند همه‌گیری‌ها و محدودیت منابع سلامت از دیگر سو، نقش حوزه زیست پزشکی را در انتظام امور سلامت برجسته‌تر می‌کند.

در عین حال، اخلاق زیستی و پزشکی به‌عنوان یک حوزه بنیادین و هویت‌بخش در علوم و فناوری‌های پزشکی، نقشی کلیدی در بهبود خدمات سلامت و افزایش رضایت گیرندگان خدمات، به‌ویژه بیماران، ایفا می‌کند. این حوزه بر تأمین حقوق بیماران و ارائه خدماتی مناسب و عادلانه تأکید دارد و به زمینه‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی سلامت توجه ویژه‌ای دارد.

یکی از حوزه‌هایی که به لحاظ اخلاقی پرچالش محسوب می‌شود، مراقبتهای سلامت در مقطع آغازین حیات تا پیش از تولد نوزاد می‌باشد که به طور ویژه‌ای به واسطه مداخلات نوین، پیچیده و پیشرفته تکنولوژی خاستگاه چالش‌های متعددی خصوصاً به لحاظ اخلاقی شده است.

چالش‌های این حوزه از زمان تصمیم‌گیری خانواده برای بارداری آغاز می‌شود و در مسائلی چون بارداری خواسته یا ناخواسته، توانمندی‌های نوین در باروری زوجین نابارور با استفاده از گامت خود یا شخص ثالث، و نیز مداخلات تشخیصی و درمانی در طول بارداری ادامه می‌یابد. از سوی دیگر، جنبه‌های اخلاقی، حقوقی و شرعی مرتبط با ختم عمدانه بارداری نیز قدمتی به درازای تاریخ پزشکی دارد.

این موضوع در کشور ما، به‌ویژه در سال‌های اخیر و به دنبال کاهش قابل توجه و نگران‌کننده نرخ رشد جمعیت، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است. این مسأله توجه سیاست‌مداران و سیاست‌گذاران را به خود جلب کرده و به مداخلات جدی در عرصه قانون‌گذاری و تخصیص منابع منجر شده است.

هفدهمین المپیاد دانشجویان علوم پزشکی کشور با توجه به اهمیت این موضوعات، حیطه های خود را پیرامون سلامت باروری و صیانت از جمعیت متمرکز کرده و در حیطه اخلاق پزشکی نیز جنبه‌های اخلاقی مراقبت‌های آغاز حیات به عنوان موضوع اصلی در نظر گرفته شده است.

بر همین اساس آزمون حیطه اخلاق پزشکی طی مراحل پیش رو انجام می‌پذیرد:

۱- آزمون انفرادی

۱-۱- مرحله اول انفرادی:

این مرحله از آزمون با انواع سوالات و برای غربالگری داوطلبان واجد شرایط ورود به مرحله دوم انفرادی انجام می‌گیرد. حوزه سوالات در این مرحله شامل مبانی و کلیات اخلاق پزشکی به طور عام و جنبه های اخلاقی مراقبت‌های آغاز حیات به طور خاص خواهد بود. هدف از این آزمون گزینش حدود نود نفر از داوطلبان است که واجد شرایط علمی لازم برای ورود به رقابت در مرحله دوم انفرادی هستند.

۱-۲- مرحله دوم انفرادی:

انجام آزمون با انواع سوالات شامل سوالات ویژگی کلیدی (KF)، سوالات جورکردنی و سوالات چندگزینه ای خواهد بود. هدف از این مرحله آزمون شناخت اشراف داوطلبان بر جنبه‌های اخلاقی، قدرت تشخیص، تحلیل و استدلال اخلاقی داوطلبان در خصوص محورهای پنجگانه زیر در موضوع ملاحظات اخلاقی آغاز حیات است:

محورهای پنجگانه مورد بحث شامل:

۱. جنبه‌های اخلاقی سقط جنین
۲. جنبه‌های اخلاقی بکارگیری روش‌های پیشگیری از بارداری
۳. جنبه‌های اخلاقی روش‌های غربالگری (پیش از لانه گزینی^۱ و پیش از تولد)

^۱ Preimplantation Genetic Diagnosis

۴. جنبه‌های اخلاقی استفاده از روش‌های کمک باروری^۲ (از جمله لقاح مصنوعی^۳، رحم جایگزین^۴ و اهدای گامت و جنین^۵ و مانند آن)

۵. جنبه‌های اخلاقی در تکنولوژی‌های مرتبط با آغاز حیات (چالش‌های رضایت آگاهانه برای درمان ناباروری، کاهش تعداد جنین، مدیریت بانک اسپرم، جراحی و اقدامات درمانی پیش از تولد^۶ / استفاده از هوش مصنوعی / رحم مصنوعی / استفاده از سلول‌های بنیادی رویانی^۷ / کودک ناجی^۸ / بارداری در سن بالا، پس از یائسگی / حفظ باروری^۹ و مانند آن)

نمره نهایی مرحله انفرادی آزمون المپیاد بر مبنای ۳۰ درصد نمره آزمون اول و هفتاد درصد نمره آزمون دوم محاسبه و و مدال آوران مرحله انفرادی مشخص می‌شوند.

۲- مرحله گروهی

از اهداف مهم این بخش از آزمون ارزیابی توانمندی استدلال اخلاقی، کار گروهی و همچنین فرآیند تصمیم‌سازی اخلاقی در موضوعات و سناریوهای مورد نظر از سوی داوطلبان خواهد بود. بر همین اساس علاوه بر ضرورت اشراف داوطلبان بر جنبه‌ها و ملاحظات اخلاقی در محورهای در نظر گرفته شده، آشنایی داوطلبان با اصول و گام‌های تصمیم‌سازی اخلاقی برای موفقیت در این مرحله ضروری است.

ورود به مرحله گروهی بر اساس نمره نهایی مرحله انفرادی آزمون المپیاد می‌باشد. بر این اساس سی نفر از داوطلبان با بالاترین نمره وارد مرحله گروهی خواهند شد. این سی نفر در ده گروه سه نفره ترجیحاً از دانشگاه‌های یک قطب (در صورت امکان) گروه بندی خواهند شد. بدیهی است متناسب با توزیع پذیرفته شدگان در این گروه سی نفره احتمال دارد توزیع گروه بندی‌ها با قطب‌ها تطبیق پیدا نکند که در این خصوص تقسیم بندی با هماهنگی دبیرخانه المپیاد انجام خواهد شد.

^۲ Assisted Reproductive Technologies

^۳ In vitro fertilization

^۴ Gestational Surrogacy

^۵ Gamete and embryo donation

^۶ Fetal surgeries & procedures

^۷ Embryonic Stem Cells

^۸ Savior child

^۹ Fertility preservation

۱-۲- مرحله اول گروهی:

در این مرحله هر یک از گروه ها موظف هستند بررسی جامعی در خصوص مهم ترین ملاحظات و چالش های اخلاقی تصمیم گیری های بهداشتی / پزشکی پیرامون سوالات پنج گانه ذیل انجام داده و جستار ساختار یافته^{۱۰} پیرامون یکی از این پنج سوال که به قید قرعه میان پنج گروه تقسیم می شود (هر دو گروه یک سوال) تهیه و در سامانه مربوط بارگذاری نمایند.

این پنج سوال عبارت است از:

۱. آیا خرید و فروش گامت یا رحم جایگزین در ازای دریافت پول از نظر اخلاقی قابل دفاع است؟
۲. آیا انتخاب جنسیت جنین توسط والدین به دلایل غیرپزشکی از نظر اخلاقی قابل دفاع است؟
۳. آیا محدودسازی دسترسی و استفاده از خدمات تنظیم خانواده و پیشگیری از بارداری (واژکتومی و بستن لوله های رحمی به صورت الکتیو^{۱۱}) توسط دولت در پاسخ به مشکل کاهش نرخ رشد جمعیت اخلاقاً موجه است؟
۴. در یک سیاستگذاری اخلاقی اولویت با کدام است: حق حیات جنین یا حق انتخاب مادر؟
۵. آیا پزشک یا ارائه کننده خدمات بهداشتی درمانی می تواند بر اساس امتناع وجدانی^{۱۲} و برای التزام به تعهد حرفه ای از دیدگاه خود از اجرای برخی تکالیف قانونی از جمله در قانون جوانی جمعیت سرباز زند؟

شیوه ارائه گزارش مرحله اول

این گزارش حداقل باید حاوی بخش های مقدمه و اهمیت موضوع، طرح عمده ترین چالش های اخلاقی مطرح، جنبه های قانونی، فقهی و اجتماعی تاثیرگذار بر فرآیند تصمیم گیری اخلاقی و اتخاذ موضع، دلایل موافقان و مخالفان مواضع مختلف و جمع بندی نهایی باشد.

هیات داوران امتیاز هر گروه را بر مبنای امتیاز کسب شده از گزارش بر مبنای امتیاز چهل در نظر می گیرند.

^{۱۰} Structured essay

^{۱۱} Elective Tubal ligation & vasectomy

^{۱۲} Conscientious objection

۲-۲- مرحله دوم گروهی

در این مرحله تیم ها در مباحثه حضوری شرکت می کنند. در ابتدا ده تیم شرکت کننده با قرعه کشی به ۵ دسته دوتائی متناظر (موافق و مخالف) دسته بندی می شوند. سپس موضوع مورد نظر از موضوعات پنج گانه مرحله یک گروهی، اتخاذ موضع به عنوان موافق یا مخالف و گروه شروع کننده بحث بر اساس قرعه کشی مشخص می شود. به عبارت دیگر هر کدام از گروه ها ممکن است در یکی از دو گروه موافق و مخالف یکی از موضوعات پنج گانه البته بجز موضوعی که در مرحله اول گروهی برای آن جستار تهیه کرده بوده اند قرار گیرد. موضوع هر گروه ۲۴ ساعت پیش از مباحثه/ مناظره به اطلاع گروه خواهد رسید و اینکه در موضع موافق و یا مخالف موضوع مورد نظر به بحث خواهند پرداخت پیش از شروع برنامه مشخص خواهد شد. بر این اساس تمامی گروه ها باید آمادگی لازم را برای مباحثه/ مناظره به عنوان موافق یا مخالف موضوع مورد سوال داشته باشند. به هر تیم قبل از شروع بحث پانزده دقیقه فرصت داده می شود تا با یکدیگر همفکری و هماهنگی کرده و پس از آن ده دقیقه فرصت بیان دیدگاه هایشان (به عنوان موافق یا مخالف بر اساس قرعه کشی انجام شده) داده می شود. سپس تیم مقابل ده دقیقه فرصت دارد تا از موضع خود دفاع کرده یا دلایل تیم مقابل را رد کند. مجدداً هر تیم فرصت ۵ دقیقه ای برای دفاع نهائی از موضع خود را خواهند داشت. به این ترتیب مدت هر بخش جمعاً ۴۵ دقیقه خواهد بود.

هیات داوران بر اساس چک لیست تهیه شده به قدرت همفکری، استدلال، نگرش همه جانبه به موضوع، بیان شفاف و ارائه تیم ها از شصت امتیاز، نمره خواهند داد. امتیاز نهایی مرحله گروهی حاصل جمع نمره دریافتی در مرحله یک و دو گروهی بوده و از مجموع امتیاز صد لحاظ می شود. در نهایت مدال های مرحله گروهی به گروه های برتر اختصاص پیدا میکند.

۳- منابع آزمون:

۳-۱- منابع عمومی حوزه اخلاق پزشکی:

- *Larijani B and etc. Darsnameh Akhglagh Pezeshki: Brayaeh Dastyaran Reshtehhaye Takhassosi Pezeshki. Nashr Barana, 1399. [in persian].*
- راهنمای عمومی اخلاق حرفه ای شاغلین حرف پزشکی و وابسته ی سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران

- منشور حقوق بیمار جمهوری اسلامی ایران
- مجموعه قوانین، دستورالعمل‌ها و راهنماهای اخلاق در پژوهش‌های زیست پزشکی ایران
- Beauchamp TL, Childress JF. *Principles of biomedical ethics*. 8th ed. New York Etc.: Oxford U.P; 2013.
- Lo. *Resolving Ethical Dilemmas: A Guide for Clinicians*. Lippincott, Williams & Wilkins; 2019.

دو ترجمه از اثر فوق موجود است:

- Enjoo A, Afshar L, Bazmi Sh and etc. *Hall Dorahi hayeh akhlaghi: rahnamaei barayeh balingaran*. Entesharateh Shahid Beheshti University; 1401. [in Persian]
- Lo B. *Resolving Ethical Dilemmas : A Guide For Clinicians*. 6th ed. Philadelphia, Pa: Wolters Kluwer Health; 2020. Translated by Ida Elahi. Edited by Asghari F, Entesharate Teymoorzadeh, 1399. [in persian]

۲-۳- منابع عمومی برای مطالعه بیشتر:

- Nazari Tavakkili S. *Ehteram be Khodmokhtari, Osole Akhlagh Zisti*. Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 1399. [in persian]
- Larijani B, Aramesh K. *Pezeshk va Molahezat akhlaghi*. Tehran, Barayeh Farda, 1392, Vol 1. [in persian]
- Larijani B, Aramesh K. *Pezeshk va Molahezat akhlaghi*. Tehran, Barayeh Farda, 1392, Vol 2. [in persian]
- English V, Sommerville A, Brannan S, British Medical Association, Al E. *Medical ethics today : the BMAs handbook of ethics and law*. Chichester, West Sussex ; Hoboken, Nj: Wiley-Blackwell; 2012.
- Jonsen AR, Siegler M, Winslade WJ. *Clinical ethics : a practical approach to ethical decisions in clinical medicine*. 7th ed. New York: McGraw Hill; 2010.
- Alan Godfrey Johnson, Johnson PRV. *Making sense of medical ethics : a hands-on guide*. London: Hodder Arnold; 2007.
- Singer PA, Viens AM. *The Cambridge Textbook of Bioethics*. Cambridge University Press; 2008.

- Devettere RJ. *Practical decision making in health care ethics : cases, concepts, and virtue of prudence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press; 2016.
- Jonsen AR, Siegler M, Winslade WJ. *Clinical ethics : a practical approach to ethical decisions in clinical medicine*. 8th ed. New York: Mcgraw-Hill Education; 2015.

شایان ذکر است منابع اختصاصی برای مرحله دوم آزمون فردی متعاقباً اعلام خواهد شد.

